

KEMALİST DEVRİM VE KADINLARIN KULLUKTAN KURTARILMASI

20 Ağustos 2021

Yıldırım Koç

Suudi Arabistan'da 2019 yılına kadar tüm kadınların, onların davranışlarından sorumlu olan bir velisinin bulunması gerekiyordu. Bu kişi, kadının babası, erkek kardeşi, eşi veya amcası olabiliyordu. 2019 yılında bu zorunluluk 21 yaşın üstündeki kadınlar için kaldırıldı. Veli, kadının "namus"undan da sorumludur ve davranışlarına müdahale edebilmektedir.

Suudi Arabistan'da kadınlar örtünmek zorundadır. Araba kullanmaları 2018 yılı Haziran ayına kadar yasaktı. Bu yasağın kalkması önemli bir "ilerleme" olarak değerlendirildi.

Suudi Arabistan'da erkekler birden çok kadınla aynı anda evlenebilmektedir. Evlilik sözleşmesi, damat adayıyla gelin adayının babası arasında imzalanmaktadır. Aile içi şiddet yaygındır ve 2013 yılına kadar evde şiddet, ceza kanunlarının kapsamı dışında kabul ediliyordu. Erkek, karısını (karılarını) ve çocuklarını dövebiliyordu. İlk kez 2013 yılı Ağustos ayında bu durum cezai yaptırımlara konu oldu.

Suudi Arabistan'da kadınların mirastan alacağı pay, erkeklerin yarısı kadardır. Bazı kırsal bölgelerde kızlara mirastan hiç pay verilmemektedir.

Benzer düzenlemeler Sudan, Malezya, İran gibi ülkelerde de geçerlidir. Kadınlar toplumsal ve siyasal ilişkilerde ve ekonomik hayatta ciddi bir ayrımcılığa maruzdur.

Taliban'ın Afganistan'ında ise kadınlar daha da katı kurallara tabidir. Ülkeyi ele geçiren Taliban'ın kadın haklarına ilişkin bazı açıklamaları, 2001 öncesindeki beş yıllık dönemde yaşananlar anımsandığında, inandırıcı değildir. Zaten bu açıklamalarda da şeriat hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Afganistan kadınlarının varlıklarına yönelik bu büyük saldırıya karşı bugünlerde örgütledikleri direnişleri son derece önemlidir ve kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çok önemli bir adımdır.

Türkiye'de kadın haklarının geliştirilmesinde kadınların örgütlü mücadelesinden çok, Mustafa Kemal Paşa'nın demokratik devriminin atılımları belirleyici oldu.

Osmanlı döneminde kadınlar örtünme; evlenme-boşanma, erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi; baba mirasından erkek kardeşe göre yarı pay alma; mahkemede tanıklık; kamuda görev alma; çalışma hayatına katılma, seçme ve seçilme hakları gibi konularda önemli sorunlar yaşıyorlardı. Kadın, babasının, eşinin ve hatta erkek çocuklarının kulu durumundaydı.

Cumhuriyetin 10. yıldönümü kutlama komitesi tarafından hazırlanan kitapta, Osmanlı döneminde dini kurallar çerçevesinde kadının yeri şöyle özetlenmektedir: "Eskiden kadın hukukî bakımdan asla tam bir hakka malik değildir. Nikâhın eski hukuktaki tarifine göre kadın sadece bir maldan ibaretti. Hak sahibi olan erkeğin bu mal üzerinde istediği gibi tasarrufa hakkı vardı. Kadının bütün hayatı ve istikbali erkeğin dudakları arasında idi. Bir erkek birden üçe kadar başka kadınlarla evlenebilirdi. Kadın mirasta erkekle müsavi hakka malik değildi. Ancak mevrus malın üçte birine malik olabilirdi. Şehadette iki kadın şehadeti bir erkek şehadetine muadildi. Mübalağa etmeden denebilir ki inkılâba kadar hakiki aile bünyesi türk cemiyetinde teessüs etmiş değildi." (*Onuncu Cumhuriyet Bayramı Hazırlama Komisyonu, 1923-1933, Ankara, 1933, s.189*)

Türkiye demokratik devriminin önemli unsurlarından biri, kadınların kulluktan kurtarılmasıdır.

Mustafa Kemal Paşa bu konudaki duyarlılığını ve bilincini daha 16/17 Ocak 1923 günü gazetecilerle yaptığı görüşmede şöyle ifade ediyordu: "İdarei maslahatçılar esaslı inkılap yapamaz. (...) İnkılabın kanunu mevcut kanunların üstündedir. Bizi öldürmedikçe ve bizim kafalarımızdaki cereyanı boğmadıkça başladığımız yenilikçi inkılap bir an bile durmayacaktır. Bizden sonraki devirlerde de hep böyle olacaktır.!" (*ATABE, Cilt 14, Kaynak Yay., İstanbul, 2004, s.301, 302*)

Bunun ne kadar zor olduğunun bir örneği, 3 Nisan 1923 günü TBMM genel kurulunda yaşandı.

Seçimlere ilişkin mevzuatın değiştirilerek, 50 bin erkek nüfusa bir milletvekili yerine 20 bin erkek nüfusa bir milletvekilinin seçilmesi öneriliyordu. Bu tasarının görüşülmesi sırasında bir tartışma yaşandı. Hüseyin Avni Bey şunları söyledi: "Kadınlar tekemmül edip (olgunlaşır,Y.K.) de, rey hakkını istimal etmek derecesine gelinceye kadar onlar aile efradı beyinde aile reislerine rey vermiş gibi

talâkki edilerek yirmi bin nüfusu küzürda bir mebus intihabını esas ittihaz etmiştir.” Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey bu anlayışa karşı çıkararak, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmemesini eleştirdi. Erzurum milletvekili Durak Bey, “bu millet seni mebus yapmaz, yapmaz” diye seslendi. Bazı milletvekilleri de “yaparsa hata yapar” diyerek bu müdahaleyi destekledi. Hüseyin Avni Bey, “bu hak verilmeden ziyade alınacak bir haktır; her halde onlar da bu husustaki haklarını kendilerine lâyük gördüğü zaman bizden alırlar; bunu zamana terk ediyorum,” diyerek tartışmaları yatıştırdı. (Tutanak: 3.4.1339, s.329)

1924 Anayasa taslağının TBMM genel kurulundaki görüşmelerinde de ilginç tartışmalar oldu.

Anayasa Encümeninin TBMM genel kuruluna sunduğu Anayasa taslağında kadınlara da seçme ve seçilme hakkının tanınması öngörülüyordu. İlgili maddeler şöyleydi: “Madde 10. On sekiz yaşını ikmal eden her Türk Mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir.” “Madde 11. Otuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir.”(Tutanak: 9.3.1340, s.218)

TBMM genel kurulunda 16 Mart 1930 günü yapılan görüşmelerde 18 yaşını doldurmuş her Türk’ün seçme hakkına sahip olduğuna ilişkin madde önce hiç görüşme yapılmadan aynen kabul edildi. Ancak daha sonra bir milletvekili, bu maddenin, kadınların da oy kullanacağı anlamına gelip gelmediğini sordu. Recep Peker, kadınların yeteneklerini övdükten sonra, seçme hakkının onlara da verilmesi gerektiğini savundu. Ancak verilen önergeyle 10. madde yeniden ele alındı ve kabul edilmiş olan madde değiştirilerek seçme hakkı yalnızca erkeklere tanındı. 11. maddede de seçilme hakkı yalnızca erkeklerle sınırlandırıldı.

Bu tartışmalardan sonra, 1924 Anayasasının 10. maddesi şu şekilde kabul edildi: “Onsekiz yaşını ikmal eden her erkek Türk mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir.” 11. madde de şöyleydi: “Otuz yaşını ikmal eden her erkek Türk, mebus intihap edilmek salâhiyetini haizdir.”

Oylama sonucu ortaya çıkınca milletvekilleri kararı alkışlayınca Recep Peker’in tepkisi şöyle oldu: “Kadına hak vermediniz. Bari alkışlamayın yahu!”(Tutanak: 16.3.1340, 540-542)

Kadınların özgürleşmesi konusundaki önemli bir adım 1930 yılında atıldı. 3 Nisan 1930 günü kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanununa göre kadınlara belediye seçimlerinde oy kullanmak ve seçilmek hakları tanındı. (Tutanak: 3.4.1930, s.7)

Atatürk’ün bir bölümünü bizzat kaleme aldığı, diğer bölümlerini de denetlediği *Medenî Bilgiler* kitabı 1931 yılında yayımlandı. Bu kitabın 5 sayfalık bölümü seçimlerde kadınların haklarına ayrılmıştı. Kitapta şöyle deniyordu: “Türk tarihinin en eski safhaları tetkik olunursa devleti temsil eden yalnız devlet reisi olmayıp onunla beraber hatununun da bu temsilde müşterek olduğuna dair vesikaların az olmadığı görülür. (...) Türk kadınının kabiliyeti, ehliyeti ve memleket işleriyle alâka ve iştigalini ispat eder misaller bilhassa kurtuluş mücadelesinde az mıdır? Hülâsa, kadın intihap etmek (seçmek, Y.K.) ve ihtihap olunmak (seçilmek, Y.K.) hakkını ihraz etmelidir. Çünkü, demokrasinin mantığı bunu icap ettirir; çünkü, kadının müdafaa edeceği menfaatler vardır; çünkü, kadının cemiyete ifa edeceği vazifeler vardır; çünkü, kadının siyasi haklarını tatbik etmesi kendisi için faydalıdır. (...) Türk kadınının belediye intihaplarına iştirak hakkının tanınması; teşriî meclise âza intihap etmek ve intihap olunmak hakkının da yakın zamanda tasdik ve tatbik olunacağına şüphesiz mes’ut bir mukaddimedir.”(Afetinan, A., *Medenî Bilgiler ve M.Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1969, s.92-93)

Kadınların milletvekili seçimlerinde oy kullanabilmesi ve seçilebilmesi TBMM gündemine ancak 5 Aralık 1934 tarihinde gelebildi ve kadınlara seçme-seçilme hakkı tanındı. (Tutanak: 5.12.1934, s.82-85)

17 Şubat 1926 gün ve 743 sayılı Medeni Kanunla kanun önünde kadınlarla erkekler arasındaki farklar kaldırıldı; kadın, erkeğin kulu/kölesi olmaktan kurtuldu. Resmi nikah zorunlu hale getirildi.

Devlet, kadınların çalışma yaşamına katılmalarını teşvik etmek amacıyla, özellikle devlet memuru alımında kadınlara karşı olumlu ayrımcılık uyguladı.

Kadınların eğitimine de büyük önem verildi. 1926-1927 öğretim yılında ilkokullarda 349 bin erkek öğrenciye karşılık yalnızca 87 bin kız öğrenci vardı. 1945-1946 öğretim yılında kız öğrenci sayısı 492 bine, erkek öğrenci sayısı 866 bine yükselmişti.

Türkiye demokratik devriminin en azından kentlerde en başarılı olduğu alanlardan biri, kadınların erkeklere kulluktan, erkek baskısı ve zulmünden önemli bir ölçüde kurtulması ve özgürleşmesidir.

Bir milletin başka bir ülkenin baskı ve sömürsünden kurtulması, aynı zamanda o milletin kadınlarının da baskı ve sömürüden kurtulması anlamına gelmelidir. Türk Kurtuluş Savaşı, bir taraftan emperyalist güçlere ve Osmanlı Devleti'ne karşı verilirken, diğer taraftan kadınların kulluğunun sona erdirilmesini de amaçlıyordu ve Kurtuluş sonrasında bu doğrultuda çok önemli adımlar atıldı. Taliban'ın ayaklanmasını Türk Kurtuluş Savaşı'na benzetenlerin en önemli hatalarından biri, bu konudur. Türk Kurtuluş Savaşı, kadınların özgürleşmesini sağlarken, Taliban'ın mücadelesi kadınları kullaştırmayı amaçlamaktadır.